

הרב ארי יצחק שכט

מדינת ישראל במקורות

ראשי פרקים

- א. טענות שכנגד
 - 1. חילוניות המדינה
 - 2. איסור הקמת מדינה לפני ביאת המשיח
- ב. חנוכה — מודל לחג העצמאות
- ג. המדינה — פתרון לאנטישמיות
- ד. המדינה — פתרון להתבוללות
- ה. השלטון בארץ-ישראל כמצוה דאורייתא
- ו. מדינת ישראל בתהליך הגאולה
- ז. מדינת ישראל — אור לגויים

זכינו בדורנו בעז"ה למחקרים, בירורי הלכות וספרים שלמים בנושאים הקשורים לארץ-ישראל ויישובה, אך הנושא של 'מדינת' ישראל ותמיכתנו בה, שהיא כיום נקודת המחלוקת העיקרית בין זרמי היהדות החרדים לדבר ה', נשארה, לדאבונו, אדמת בור. במאמר זה, נסכם בקיצור את טענות המתנגדים לציונות, נבסס את תמיכתנו במדינת-ישראל ע"פ מקורות חז"ל, ונוכיח את חשיבותה וחיוניותה בעיני התורה.

א. טענות שכנגד

1. חילוניות המדינה

רוב המתנגדים לציונות ולמדינת-ישראל באים בטענה המכאיבה, שהמדינה אינה "מספיק דתית". למשל, מו"ר הגאון ר' פיינשטיין זצ"ל משיב לשאלה אודות בית-הכנסת, שרצו לקבוע בו דגל מדינת-ישראל (ביחד עם אמריקאי) ע"י ארון-הקודש, וזו לשונו:¹

- 1. אגרות משה אור"ח ח"א סי' מו. אגרת זו נכתבה בשנת תשי"ז, ויתכן שעם שינוי פני המדינה — שיפור היחס לתורה ומצוות, תנועת החזרה בתשובה, כניסתן המסיבית של כלל המפלגות הדתיות לשותפות מליאה בממשלה — יתכן שהרב שינה את תפיסתו אל מדינת ישראל בהתאם. כך נראה מתשובתו לנכדו שהתגייס לצה"ל, ואשר פורסם ב"תחומין" ח"ה עמ' 11, וכן משמע מתשובתו באור"ח ח"ד סי' ע ס"ק יא, אשר נכתבה בשנת תשל"ט.

ואף שאלו שעשו זה לדגל וסימן למדינת-ישראל היו רשעים, מכל מקום לא החזיקו זה (הדגל) לדבר קדוש שנימא שיהיה חשש גרידה דעבודה זרה ... והוי זה ככל דבר חול ... ואם היה כח בלא מחלוקת לעקור כל עניין הדגל, כדי שלא יהיה זיכרון למעשה הרשעים, היה ג"כ אולי נכון לעשות, אבל ח"ו לעשות מחלוקת בזה. גם רבנו, הרב צבי יהודה קוק זצ"ל, היה רגיל להזכיר, שבתחילת הציונות היו רק שני גדולי ישראל, ר' חיים מבריסק ור' דוד מקרלין, שהתנגדו. כאשר נשאל למה, השיב: "וכי לא היו די סיבות להתנגדו"²

2. איסור הקמת מדינה לפני ביאת המשיח

טענה שנייה באה מצד מיעוט הרבנים, ובראשם האדמו"ר מסאטמאר, שטוענים "מלחמותינו ומחלוקותינו על המדינה הציונית אינו מפני שאיננה דתית כראוי, אלא אנו חולקים על כל עיקר יסודה אפילו הייתה חרדית".³ וז"ל הצדיק הרב יואל משה טייטלבוים זצ"ל, האדמו"ר מסאטמאר:⁴ ואף אם יהיו כל חברי הממשלה כולם אהובים, כולם ברורים, אף כתנאים ואמוראים — מכל מקום, אם לוקחים הממשלה והחירות מעצמם טרם שהגיע הזמן, הוי דחיקת הקץ, שהיא כפירה בתורתנו הקדושה ובאמונה.

הדברים מתבססים בעיקר על האגדה במסכת כתובות (קיא,א) ולפיה, הקב"ה השביע את ישראל בצאתם לגלות "שלא ידחקו את הקץ, ושלא יעלו בחומה" (פרש"י: יחד, ביד חזקה).

אגדה זו אינה מובאת להלכה ע"י הרי"ף, הרמב"ם והרא"ש, ואינה מוזכרת כלל בטור ובשלחן-ערוך. כל הוהאמינא לקבלה כהלכה פסוקה כבר הופרכה בדורנו ע"י גדולי הפוסקים מהרבה טעמים —
א. זוהי אגדה, ולא הלכה.⁵
ב. עלייה הדרגתית אינה "יחד ביד חזקה".⁶
ג. מאז שניתן רשיון אומות העולם לחזור לא"י,⁷ שוב אין העליה נעשית "ביד חזקה".

2. עיטורי כהנים גליון 80, מרחשון, תשנ"ב עמוד 20.

3. מהחוברת "ביאור על העצמאות", נערכה ונסדרה ע"י "יראי ה'", ירושלים, תש"ל.

4. ויואל-משה, מאמר שלש שבועות פרק עז.

5. שו"ת אבני-נזר יו"ד סי' תנד; פני-יהושע כתובות קיב. ועי' בספר התקופה-הגדולה לרב מ"מ כשר עמ' קפו.

6. שו"ת רשב"ש סי' ב, וכן משמע מיומא ט.ב.

7. שו"ת אבני-נזר יו"ד סי' תנג; ר' מאיר שמחה מרוינסק (בעל אורי-שמח ומשך-יחכמה) מובא בס' התקופה-הגדולה עמ' קעד; אסי-הבנים-שמחה עמ' רצ. כבר מקדמונים מוכח שהגאולה תהיה ע"י רשיון מאומות העולם, כמו בזמן כורש — עי' רד"ק (תהילים קמג); פי' המיוחד

ד. מלכתחילה ברור שחלות השבועה היא רק "עד יום פקדי אתכם", ויום פקודה הרי כבר בא: רשיון אומות העולם הוא פקידה (כנ"ל); "הקץ המגולה" של פריחת א"י⁸ מוכיח שזוהי פקידה; זוועות הגלות שהכריחו מאות אלפים לברוח לארץ-ישראל הן פקידה⁹; התעוררות המונים (אפילו החילונים¹⁰) הוא ודאי מאת ה'¹¹.

ה. הפרת אומות העולם את שבועתם ("שלא ישתעבדו בהן בישראל יותר מרי") ביטלה את כל השבועות, שהרי נפסק בשו"ע יו"ד רלו,א: "שניים שנשבעו לעשות דבר אחד, ועבר אחד מהם על השבועה — השני פטור, ואין צריך התרה".

ו. הגר"א פירש "שלא יעלו בחומה" — לבנות בהמ"ק¹².
ז. "מעשה רב" של רבי עקיבא וכל חכמי דורו במרד בר כוכבא מוכיח, הלכה למעשה, שאין לחכות לנסים ולמופתים, ואין להימנע מלמרוד באומות העולם. מעשה זה מובא להלכה ברמב"ם הל' מלכים יא,ג.

הארכה בדיון באגדה זו רק תטעה את הקורא לחשוב, שיש יסוד לגיטימי לטענת "שלושת השבועות", ולכן נקצר. נפנה את הקורא לחוברתו של מו"ר הרב שלמה אבינר, "שלא יעלו בחומה", שם פרך בשם גדולי ישראל את "פחד שלושת השבועות" (לשון בעל אור-שמח) משלוש עשרה פנים שונות. עוד נשוב נראה להלן כי, לפי המובטח, קודם לכינונה של מלכות המשיח תקום מדינה, אמנם בקשר לכך, יש טוענים, שעל מדינה כזו להיות נשלטת בידי מי שהוא מורע יהודה ומבית דוד, שכן הובטח "לא יסור שבט מיהודה".

ב. חנוכה — מודל לחג העצמאות

לפחות לשתיים מן הקושיות — עצם קיומה של מדינה חילונית (שאיננה מתבססת על חוקות התורה); והנהגתה בידי מי שאינו מבית דוד — נוכל למצוא תשובה מתוך דברי הרמב"ם בהל' חנוכה ג,א —

בבית שני, כשמלכי יון גזרו גזרות על ישראל וביטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצוות, ופשטו ידם בממונם ובבנותיהם, ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות וטמאו הטהרות, וצר להם לישראל מאוד מפניהם ולחצום לחץ גדול, עד שריחם עליהם אלקי אבותינו

לרמב"ן שיריהשירים ח,ג; ר' סעדיה גאון באמונות-יודעות פ"ח, ועוד (עי' בחוברת "שלא יעלו בחומה" — להלן תיקרא: שלא יעלו — לרב שלמה אבינר עמ' 7).

8. סנהדרין צח' ע"פ יחזקאל לו,ח ועי' שלא יעלו עמ' 11.

9. עי' שלא יעלו עמ' 13.

10. שו"ת ישועות-מלכו סי' סו.

11. ספר הכוזרי ה,כז; אור-החיים ויקרא כה,כה; הנצי"ב באגרת שבספר שיבת-ציון ריש ח"ב.

וע"ע שלא יעלו עמ' 9.

12. עי' שלא יעלו עמ' 18.

והושיעם מידם והצילם, וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום, והושיעו ישראל מידם, והעמידו מלך מן הכהנים, וחזרה מלכות ישראל יתר על מאתיים שנים עד החורבן השני.

דייק הרמב"ם לכתוב שהחשמונאים היו כהנים — וכי מה זה משנה אם הם מראובן או משמעון, כהנים, לויים או ישראלים? וחזר הרמב"ם והדגיש פעם נוספת, שמא לא שמנו לב: "והעמידו מלך מן הכהנים". מסתבר, שהרמב"ם התייחס לבעייתיות של העמדת מלך שאינו משבט יהודה, שאינו משיח ישראל. לבעיה זו התייחס הרמב"ן בברכת יעקב ליהודה "לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו" (בראשית מט, י):

ולפי דעתי, היו המלכים המולכים על ישראל משאר השבטים אחרי דוד עוברים על דעת אביהם ... וכאשר האריכו ישראל להמליך עליהם משאר השבטים מלך אחר מלך, ולא היו חוזרים אל מלכות יהודה, עברו על צוואת הזקן, ונענשו בהם ... זה היה עונש החשמונאים שמלכו בבית שני, כי היו חסידי עליון ... ואעפ"כ נענשו עונש גדול ... בעבור זה שמלכו ולא היו מזרע יהודה ומבית דוד, והסירו השבט והמחוקק לגמרי. ואפשר ג"כ שהיה עליהם חטא במלכותם מפני שהיו כהנים ... ולא היה להם למלוך, רק לעבוד את עבודת ה'.

וכן דעת הרמב"ם עצמו, שפסק בספר המצוות (ל"ת שסב):

הזהירונו שלא למנות עלינו מלך איש שלא יהיה מזרע ישראל ... וכן שאר מנויין ... אמנם המלכות לכד כבר ידעת מספרי הנבואה שזכה בה דוד, וכן זרעו אחריו עד סוף כל הדורות. אין מלך למי שיאמין תורת משה אדון כל הנביאים, אלא מזרע שלמה לכד. וכל מי שהוא מזולת זה הורע הנכבד, לעניין מלכות 'נכרי' קרינא ביה, כמו שכל זרע אחר בלתי זרע אהרן לעניין עבודה 'זר' קרינא ביה. וזה מבואר, אין ספק בו.

נמצא איפוא שכשהדגיש הרמב"ם פעמיים שהחשמונאים היו כהנים, בא לומר שלמרות שיש בכך איסור, מכל מקום יש לחגוג את העובדה ש"חזרה מלכות לישראל", כי עצמאות היא חיונית לקיומנו, וכפי שנראה להלן, אם למלכות החשמונאים כך, אין סיבה שלמדינת-ישראל הנוכחית היה יחסו של הרמב"ם משתנה.

ואם יסמוך מבקרה של מדינת-ישראל את טענותיו על דברי הרמב"ן, האומר שהחשמונאים חטאו בעצם מלכותם, הרי שאת תשובתו ימצא בסוף דברי הרמב"ן שם:

הנה שנו בכאן, שאין מושחין מלכים מן הכהנים ... שהוא לכבוד יהודה ... ולפיכך, אע"פ שישראל מקימים עליהם מלך משאר השבטים, כפי צורך השעה, אין מושחין אותן שלא יהיה עליהם חוד מלכות, אלא כמו שופטים ושוטרים יהיו.

נמצא, שלרמב"ן עונש מלכי ישראל והחשמונאים היה בגלל שמשחום בשמן המשחה והיה להם "חוד מלכות"; ובנוסף לכך, החשמונאים היו כהנים, שעליהם

להיות משוחים לעבודת ה' בלבד. אבל מי שאינו כהן, ונוסף לכך השעה צריכה לו, אזי אין הוא ואף לא כל ישראל עוברים במאומה, וכפי שניתן למנות שופטים ושוטרים שאינם מבית דוד.¹³

נזכור עוד, שהרמב"ן עצמו הלא הוא המדגיש — בהוספותיו לספר המצוות, עשה ד' —

שמצות ירושת ארץ ישראל, החלה עלינו בכל הדורות, היא "שלא נעובה ביד זולתנו מן האומות או לשממה". "צורך השעה" הוא איפוא שיהיה שלטון יהודי בארץ ישראל, וכשאינן אננו יודעים מיהו מבית דוד, עלינו להעמיד 'איש נכרי'.

נוסיף עוד ששיטת הרמב"ן, שהיה חטא במלכות החשמונאים, אינה מקובלת על כל הראשונים. לדעת הר"ן בדרוש ז מדרשותיו "לא יסור שבת מיהודה" אינו מצוה ואף לא אזהרה, וממילא לא חטאו החשמונאים כלל.

כאמור, גם לשאלת חילוניותה של המדינה התייחס הרמב"ם בדבריו על מלכות החשמונאים. הוא הכניס לחיבורו ההלכתי את העובדה ההסטורית, שמלכות החשמונאים נמשכה 'תר מ' 200 שנה. מה לעובדה הסטורית זו ולהלכה?

נראה, שהרמב"ם בא להדגיש, שחובת ההודאה בחג החנוכה איננו רק על גס פך השמן, או משום הנצחון הצבאי, ואפילו לא על חזרת העצמאות לישראל בשנה ההיא, אלא — לימד הרמב"ם — עלינו להודות לקב"ה על כל שנה ושנה של מלכות ישראל, אפילו אם היא במדרגת מלכות החשמונאים. המלכים שיצאו מבית זה היו לרוב צדוקים, מתיוונים ויש שאפילו עבדו עבודה זרה¹⁴ ועוד טרם הזכרנו את שפיכות הדמים וקלקולים אחרים שבין אדם לחברו. בגמ' עבודה זרה ט"א מובא שבתוך חשבון 200 שנות מלכות בית החשמונאים כלולים 103 שנים שמלכו מבית הורדוס הרשע.

נמצא שלפי הרמב"ם יש חובה לחגוג ולהודות גם על מדינה יהודית שהיא צדוקית, מתיוונת, אלילית. ואם עליה כך, על מדינה שהיא רק חילונית עאכ"כ. אולם מדוע העניק הרמב"ם חשיבות כה רבה לשלטון יהודי?

ג. המדינה — פתרון לאנטישמיות

תשובה לכך יש למצוא שוב באותה הלכה ברמב"ם, בהלכות חנוכה. מלכות החשמונאים פתרה את הבעיות שהיו קודם להעמדתה, והן: מלכי יון גזרו גזרות על ישראל ... ופשטו ידם בממונם וכבנותיהם ... וצר להם לישראל מאוד מפניהם ולחצום לחץ גדול.

13. ע"י עוד מה שנביא לקמן מדברי המלבי"ם על מיכה ד.ח.

14. עין בערכים 'חשמונאים' ו'הורדוס' באנציקלופדיה אוצר ישראל.

עצם קיומנו הלאומית היה בסכנה. אנן סהדי מתולדותינו בגלות, שמדינה יהודית וצבא ישראלי הם הדרך היחידה לקיים החובות של פיקוח-נפש: "וחי בהם" (ויקרא יח,ה); "לא תעמוד על דם רעך" (ויקרא יט,טז); "הצלת ישראל מיד צר שבא עליהם" (רמב"ם, הל' מלכים ה,א); "להציל הנרדף" (הל' רוצח א,ו); "לא תחוס עינך" (שם, ט). אילו היתה לנו מדינה יהודית, כפי שזכינו לה כיום, היה גורלם של יהודי אירופה בתקופת השואה שונה לגמרי שונה. מלכי יון גורו גזרות על ישראל וביטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצוות ... ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות וטמאו הטהרות. היתה זו פגיעה בחופש הדת, וחופש זה לאו מילתא זוטרתא הוא, כמו שמרחיב הרמב"ם בהלכות תשובה ט,ב:

ומפני זה נתאו כל ישראל, נביאייהם וחכמייהם לימות המשיח — כדי שינוחו ממלכיות שאינן מניחות להן לעסוק בתורה ובמצוות כהוגן; וימצאו להם מרגוע וירבו בחכמה, כדי שיוכו לחיי העולם הבא ... ימות המשיח הוא העולם הזה, ועולם כמנהגו הולך, אלא שהמלכות תחזור לישראל, וכבר אמרו חכמים הראשונים: אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכויות בלבד.

וכן מצאנו בגמרא במסכת מגילה (יד,א) בטעמו של רבא, שכל עוד אנו משועבדים, ו"עבדי אחשורוש אנן" אי אפשר להורות לקב"ה, כאילו "עבדי ה'" אנחנו. רק מי שאין לו אדון אחר, יכול לעבוד את ה' בלב שלם — "כי לי בני ישראל עבדים, עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים, אני ה' אלקיהם" (ויקרא כה,נה).¹⁵

הרי לנו עוד סיבה לחיוניותה של מדינת-ישראל היום, כמלכות החשמונאים דאז, דהיינו חופש הדת, באין פחד או גזרות האוסרות קיום תורה ומצוות, בלי חטיפת ילדים לצבאות נכריים למשך עשרות שנים, או שמדות תכופים הכופים להתנצרות, התאסלמות, התיוונות או התבוללות.

ד. המדינה — פתרון להתבוללות

כל אדם מושפע, במידה מסוימת, מסביבתו, לכן הורונו חז"ל: "קנה לך חבר, הרחק משם רע, ואל תתחבר לרשע" (אבות א,ו); "אוי לרשע אוי לשכנו" (סוף מס' סוכה); "אם אתה נותן לי כל כסף וזהב ואבנים טובות שבעולם, איני דר אלא כמקום תורה" (אבות ו,ט) וכדו'. קצב ההתבוללות ואחוזי נשואי התערובת בחוץ לארץ מעידים על הבעייתיות שיש בדירת ישראל בין הגויים. החשש להתבוללות מחמת לחץ חברתי קבע להלכה, ש"אל ידור אדם בעיר שיום השוק הוא בשבת, כי אי אפשר שלא יחטא" (משנה-ברורה שו,קטו ע"פ ספר חסידים סי' רסב).

15. ועי' מנחות מג,ב בעניין ג' הברכות שהוסיפו לברכות השחר, ובמאמרי "שלא עשני אשה" — ב"מאהלי תורה" תשרי, תשמג.

מכאן חובתו של אדם לדור דוקא במדינה של יהודים, וכך הורה הרמב"ם באגרת-השמד (הוצ' מוסד הרב קוק עמ' סד):
 אפילו היו שתי מדינות מישראל: אחת מהן יותר טובה במעשיה ובמנהגותיה, ויותר מדקדקת ונכנעת למצוות מן האחרת — שחייב ירא ה' לצאת מאותה שמעשיה אינם כל-כך (נכונים) לאותה מדינה טובה ... וכל זה כשיהיו שתי מדינות ישראל. אבל אם היה המקום (פי' שהוא גר שם) מן הגויים — ישראל העומד שם על אחת כמה וכמה שהוא חייב לצאת מאותו מקום וללכת למקום טוב (למדינת-ישראל היחידה), שכן אמר דוד המלך ע"ה: "כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמרי: לך עבוד אלהים אחרים". הנה שקל דירתו בין הגויים, כאילו עובד אלהים אחרים.

אמנם מדינתנו עדיין אינה ממלאת את כל ציפיותינו בתחום הרוחני, אך מכל-מקום, אין מקום בעולם שחגי ישראל והשבת, הכשרות ומנהגי ישראל הינם תרבות המדינה, אפילו של החילונים, וב"ה זכינו לראות את מרכז התורה והשיבות חוזר לציון, לקיים דברי ישעיהו: "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים".

היתרונות הללו, שמזכיר הרמב"ם, מעידים על חיוניותה של מדינת-ישראל, אפילו אם היא היתה ממוקמת באוגנדה.¹⁶

ה. השלטון בארץ-ישראל כמצוה דאורייתא

עד כה ראינו, שמדינה יהודית היא חשובה באמצעי לקיומנו הרוחני והפיזי. במישור אחר לגמרי נראה, שיש חובה מדאורייתא, שארץ-ישראל תהיה תחת שלטון יהודי, כלומר, שמדינת-ישראל היא אידיאל בפני עצמה. כבר הובאו דברי הרמב"ן —

שנצטוונו לרשת הארץ אשר נתן הא"ל יתברך לאבותינו לאברהם ליצחק וליעקב, ולא נעזבה ביד זולתנו מן האומות או לשממה. והוא אמרו להם: "והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה. והתנחלתם את הארץ (במדבר לגג-נד) ... היא מצוות עשה לדורות.

16. אמנם אילו היתה בנמצא מדינה יהודית בחו"ל, ואילו בארץ לא היתה קיימת מדינה יהודית, הרמב"ם עצמו פוסק בהל' מלכים ה"ב: "לעולם ידור אדם בארץ ישראל אפילו בעיר שרובה עובים, ואל ידור בחוצה לארץ ואפילו בעיר שרובה ישראל" — "אורית ארץ ישראל" עדיפה מ"אורה יהודית". זאת למרות החשיבות שמעניק הרמב"ם להשפעת הסביבה, כנוכח באגרתו. מעניין, שמקורו של הרמב"ם (מהתוספתא ע"ז ה"ב ובבלי כתובות ק"ב) להעדרת ישוב א"י על מדינה יהודית הוא אותו פסוק — "כי גרשוני ... לאמרי: לך עבוד אלהים אחרים". ובאמת זוהי הדרשה המקרית, ולא כמו שהביא באגרתו.

הרי שני חלקים למצוה: "והורשתם" — "שלא נעזבה ביד זולתנו מן האומות"; "וישבתם" — "או לשממה". כלומר, לא סגי ליישב את ארץ-ישראל, אלא שהיא צריכה להיות תחת שלטוננו. וכן כתב ה"ר ישראל מקוטנא בשו"ת ישועות-מלכו יו"ד סי' סו, לפני כמאה שנה: בעיקר המצווה אינו אלא הירושה והישיבה, כאדם העושה בתוך שלו לכבוש א"י שתהא תחת ירושתנו, לא על ביאה ריקנית של עתה (פי' שהארץ בידי התורקים).

"כל הפוסקים ראשונים ואחרונים" (לשון פתח-תשובה אה"ע עהו) הכריעו בענין מצות יישוב א"י ברמב"ן. נראה שאף שיטת רש"י (כמדבר לג,ג) היא, שרק "וישבתם" היא הבטחה, אבל "והורשתם" היא מצוה, שכן בפירושו לש"ס (גיטין ח,ב ויבמות סד,א) כתב שיש מצוה ביישוב הארץ.

לעניננו, אף ה"ר יצחק דיליאון, במגילת-אסתר שעל ספר המצוות, יודה שבזמננו חזרה מצות יישוב א"י להיות מצוה בכל המצוות. שהרי לדבריו לא מנה הרמב"ם את המצוה בין תרי"ג המצוות רק משום שאין היא מצוה לדורות, והיא תחזור רק "כאשר לא נהיה משועבדים לאומות". הלא אם כן כיום, כשחזרה מלכות לישראל, מסתבר אף לשיטתו שחזרה המצוה למקומה.¹⁷

ז. מדינת ישראל בתהליך הגאולה

המקורות המפורשים המאלפים ביותר ברו"ל, המלמדים על מעמדה של מדינת-ישראל הנוכחית, הם בקשר לתפקידה בתהליך הגאולה החזוייה מראש ע"י בורא כל העולמים, שדבר אחד מדבריו אחר לא ישוב ריקם.

המהר"ל קובע בריש נצח-ישראל, שניתן לדעת איך תהיה הגאולה, ע"י הפכו — הגלות. הגלות מאופיינת בשלוש תכונות: יציאה ממקומנו הטבעי; הפיזור; והשעבוד לאומה אחרת. סממני הגאולה הם איפוא: חזרה לא"י; קיבוץ ואיחוד העם; ועצמאות.

חלקה של העצמאות בתהליך הגאולה איננה אמונה רעיונית בלבד, אלא היא מעוגנת בהלכה ממש. בשלחן-ערוך (או"ח סי' תקסא) נפסק: "הרואה ערי יהודה בחורבן, אומר: 'ערי קדשך היו מדבר' וקורע". מהי ההגדרה ההלכתית ל'חורבן', המחייב קריעה זו? דין הקריעה נלמד בגמ' מועד-קטן כו,א ממעשה האנשים שעלו לגדליה וקרעו על 'חורבן' מצפה (ירמיהו מא,ה), למרות שנשאר

17. אמנם במגילת-אסתר הוכיר שלושה תנאים לתקופה שתחזור המצוה, והם: "אין מצוה זו נוהגת עד עת בא המשיח"; "כאשר לא נהיה משועבדים לאומות"; "דוקא בזמן שבית המקדש קיים". האם דייק בעל מגילת-אסתר שצריכים שיעברו דוקא שלושה שלבים אלו — עצמאות, משיח ובנין בית-המקדש — או שהוא משתמש בכל הביטויים הללו כ"אחרית הימים", ומשבאה עצמאות אף היא כבר נחשבת ל"אחרית הימים"? וצ"ע.

שם תושבים יהודים רבים. מכאן פסקו האחרונים,¹⁸ ש"אפילו יושבין בהן ישראל, כיון שישמעאלים מושלים עליהם, מקרי בחורבנן". עצמאות הינה איפוא היפכו של חורבן, ובהגשמותה שוב אין אומרים "ערי קדשך היו מדבר" ואין קורעים.

וכ"פ מו"ר הר"מ פיינשטיין זצ"ל הלכה למעשה (אגרות-משה או"ח ח"ד סי' ע"ק יא): "אף שעדיין לא נגאלנו בעוה"ר, אין לקרוע בראיית ירושלים, מאחר שהיא בחסד השי"ת בנויה לתפארת, ואינה עכ"פ ברשות אומות עכו"ם."

האם היציאה מחורבן — דהיינו: עצמאות — תבוא, לפי המקורות, לפני ביאת המשיח? גם על כך מפורש מדברי המהר"ל בגבורות-השם (פרק יח): ולעתיד, מלכות המשיח שתתחדש, מלכות חדשה היא, יוצאה מן המלכות הראשונה שלפני זה. וזה כי מלכות ישראל הקדושה, שיש לה מדרגה אלקית פנימית, היא צומחת מתוך מלכות בלתי קדושה. 350 שנה לפני הכרות עצמאותה של מדינה "הילונית", כבר כתב המהר"ל על ההכרח שבצמיחתה של "מלכות בלתי קדושה".

לדברים אלו יש מקור בדברי הנביאים. כך ניבא הנביא מיכה (ד, ח): "ואתה מגדל עדר, עפל בת-ציון עדיך תאתה ובאה הממשלה הראשונה, ממלכת לבת ירושלים". המלבי"ם בפירושו לפסוק זה מוצא שהגאולה תבוא בשלוש מדרגות. וזו לשונו:

א. תחילה "בת ציון עדיך תאתה" — שהגלויות יתחילו להתקבץ.

ואח"כ —

ב. "ובאה הממשלה הראשונה" — תבוא ממשלה קטנה, שיהיה להם קצת ממשלה והנהגה, כמו שהיו לישראל בימים הראשונים לפני מלך מלך לבני ישראל, שהיה להם שופטים מנהיגים אותם. ג. ואח"כ תבא "ממלכת לבת ירושלים" — יהיה להם מלכות קבוע, שהוא מלכות בית דוד, שאח"כ ימלוך המלך המשיח בממלכה קבועה.

ומוסיף המלבי"ם, שדבר זה — שמלכות בית דוד תתגלה בהדרגה, ותחילה לא יהיה רק במדרגת שופט, ויתעלה לאט לאט עד שיהיה לה' המלוכה — התבאר גם ע"י נביאים אחרים — יחזקאל לד, כג-כד; לו, כד-כה; ועמוס ט, יא.

כבר זכינו אנו בימינו שאת שני השלבים הראשונים ראינו כמו עינינו — תחילת קיבוץ הגלויות; ואת הממשלה הראשונה. ודוק: גם המלבי"ם הבחין בין "ממשלה" לבין "מלוכה" — לא רק מפני שכך צריך לצאת לפועל (בהדרגה), אלא הרי מפני זה בדיוק הזהיר הרמב"ן, שאין לנו היתר להעמיד ממשלה שאינה משבט יהודה אלא כשאין לה "הוד מלכות".

18. בית-יוסף, ב"ח, מגן-אברהם, ט"ז ומשנה-ברורה, ועי' בב"ח ובאליה-ריבה, מדוע דורבן תלוי בחוסר שלטון.

על אבחנה זו, בין מלוכה לבין ממשלה העמידנו גם הנצי"ב מוולוז'ין, בפרשו את הפסוק "כי תבא אל הארץ ... ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים וכו' שום תשים עליך מלך ..." (דברים יז, יד), שנחלקו בו חז"ל (סנהדרין כ"א) אם הוא מצוה או רשות. וזו לשונו:

"ואמרת" ... היה במשמע שאין זה מצוה במוחלט למנות מלך אלא רשות, כמו "ואמרת אוכלה בשר וכו'". והרי ידוע בדברי חז"ל דמצוה למנות מלך, ואם כן, למאי כתיב "ואמרת וכו'?" ונראה, דמשום דהנהגת המדינה משתנה אם מתנהג ע"פ דעת מלוכה או ע"פ דעת העם ונבחריהם — ויש מדינה שאינה יכולה לסבול דעת מלוכה. ויש מדינה שכלא מלך הרי היא כספינה בלי קברניט — ודבר זה, אי אפשר לעשות ע"פ הכרח מצות עשה ... לא אפשר לצוות בהחלט למנות מלך כל זמן שלא עלה בהסכמת העם לסבול עול מלך עפ"י שרואים מדינות אשר סביבותיהם מתנהגים בסדר יותר נכון.¹⁹

הרי לנו תמונה שליומה מדברי נביאינו ורבותינו ז"ל איך תיראה הממשלה הראשונה (מיכה) שבאה בעקבות התחלת קיבוץ גלויות (הדגשת המלבי"ם). היא תהיה דמוקרטית (הנצי"ב והמלבי"ם), קטנה, וחילונית (מהר"ל) ומתוכה תצמח מלכות המשיח. כל זה בנוסף למה שראינו לעיל, שהחידוש העיקרי של ימות המשיח היא העצמאות — "אין בין עולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות בלבד".

ז. מדינת ישראל — אור לגויים

אולי הפן החשוב ביותר של מדינת ישראל לטווח הארוך הוא מצד תפקידו הבין-לאומי — "שגוי קדוש, סגולת העמים, גור אריה יהודה נעור מתרדמתו הארוכה, והנה הוא שב אל נחלתו" (אגרות הראיה, אג' תקע"א). ראוי להקדיש לכך מאמר שלם, ולהרחיב בו את הדיבור על חשיבות עצמאותנו הלאומית לתפקידנו הנעלה. כאן ננסה לתמצת בקיצור כמה נקודות עיקריות:

1. השפעה על הגוים היא אפשרית רק ע"י מעצמה מכובדת: "או תהיה השפעה קולטורית (תרבותית) אמתית לישראל בעולם, שעם חשוב משפיע לא רק בפרט נפרד ממנו, כי אם בכל עצמיותו" (הראי"ה קוק זצ"ל בעקבי-הצאן, מאמר "דעת אלקים" עמ' קלח). כשם שהעולם כולו הולך כיום שולל אחרי התרבות האמריקאית, כן — להבדיל בין טומאה לטהרה — ילמדו מאתנו לעתיד לבא, בבחינת "טובה חכמה מגבורה, וחכמת המסכן כוזיה ודבריו אינם נשמעים" (קהלת ט, טז).

19. "ע"ד דברי הנצי"ב אודות אלו שאומרים "ראוי היה הדבר הגדול הזה (הגאולה) באופנים אחרים ... כאשר מצוייר בדעות בני אדם כי על זה לקה משה ... ואין לנו להתחכם לאמר כי נצרך להיות באופן אחר" (מובא בס' שיבת-ציון ח"א עמ' 71).

2. השפעה מצליחה יותר בריכוז המושפיעים ב"ממלכת כהנים", ולא ע"י "עם מפוזר ומפורד בין העמים", שאז רק מתנוצץ ניצוץ יהודי פה ושם, אך אינו מאיר כ"אור לגוים".

3. "אור לגוים" מובנו השכנת דרכי ה' בכל תחום. ראשית, גם כחיי המון העם (ולא רק ליחיד סגולה) —

בראשית מטעו של העם הזה ... נתגלתה השאיפה להקים ציבור אנושי גדול אשר "ישמור את דרך ה' לעשות צדקה ומשפט ..." (בראשית יח, יט), ולהצליח בזה את כל האדם (האנושות) כולו. למלואה של שאיפה זו צריך דוקא, שציבור זה יהיה בעל מדינה פוליטית וסוציאלית וכסא ממלכה לאומית, ברום התרבות האנושית, "עם חכם ונבון וגוי גדול" (דברים ד, ו), והאידיאה האלקית המוחלטת מושלת שמה ומחיה את העם ואת הארץ במאור חייה. למען דעת, שלא רק יחידים חכמים מצויינים חסידים ונזירים ואנשי קדש חיים באור האידיאה האלקית, כי גם עמים שלמים מתוקנים ומשוכללים בכל תיקוני התרבות והישוב המדיני, עמים שלמים הכוללים בתוכם את כל השדרות האנושיות השונות מן דום האינטלגנציה האמנותית, הפרושית, המשכלת והקדושה, עד המערכות הרחבות, הסוציאליות, הפוליטיות והאקונומיות, ועד הפרולטריון לכל פלגותיו, אפילו היותר נמוך ומגושם. (אורות, לראי"ה קוק, עמ' קד)

שנית, גם ברשות הרבים —

... ההכרה המבוכרת שהיא מיוחדת לישראל ... והיא העיבוד של האידיאלים האלקיים — לעבדם, לשכללם, להשתדל לשגבם, להאדירם בעם, באדם ובעולם. (עקבי הצאן, מאמר "עבודת אלקים", עמ' קמח)

שלישית, גם במישור הלאומי —

הננו חשים בקרבנו כולנו, כללות אומתנו, שהטוב המוחלט, הטוב אל הכל, לזאת ראוי לכסוף, ועל יסוד זה ראוי ליסד ממלכה ולהנהיג פוליטיקה. ואנו רואים מבשרנו שהטוב המוחלט הוא הטוב האלקי הנצחי שבמציאות כולה, והננו שואפים תמיד לצאת בעקבותיו כמובן לאומי וכללי. (אורות התחייה סי' ג, עמ' נב)

עובנו את הפוליטיקה העולמית ... עד אשר תבוא עת מאושרה, שיהיה אפשר לנהל ממלכה בלא רשעה וברבריות ... והנה הגיע הזמן ... (אורות המלחמה סי' ג, עמ' יד)

מטרת התורה להקים "מדינה שהיא ביסודה אידיאלית ... מדינה זו היא כאמת היותר עליונה בסולם האושר, ומדינה זו היא מדינתנו מדינת ישראל, יסוד כסא ה' בעולם. שכל חפצה הוא שיהיה ה' אחד ושמו (פי' התגלות דרכי ה') בעולם — עי' פסחים נא, ובספר הכוזרי ריש מאמר ב — ע"י מדינת ישראל) אחד" (מאוחד, כביכול, עם ה') (אורות ישראל ג, עמ' קס).

ורביעית, גם בצדדים החמריים של החיים —
האחדות (=גילוי אלוקיות) המגולה של העולם המוסרי, הרוחני והשכלי, עם העולם החמרי, המעשי, הטכני והחברותי, מתבטאת בעולם ע"י ישראל. וסגולתה של ארץ ישראל היא לכונן בעולם גילוי אחדות זו, הנותנת פנים חדשות לכל התרבות האנושית, לכל תפקידיה. (אורות ישראל ח.ט עמ' קע)
חידור אור הדעה היושר והקודש בכל השדרות המעשיות. (אורות ישראל ט.ג עמ' קע)

בקיצור: מדינת ישראל מאפשרת את גילוי דרכי ה' והאידיאלים האלוניים בכל מישור החיים.

4. השפעה תתיתכן רק בהארת אור המצוות והאמונה כמלואו —
האמונה בכלל אינה מאירה כי אם בכנסת ישראל הברואה, השלימה בחסנה, בממלכתה, במקדשה, כארצה, בכל קנייניה הרוחניים והחמריים. (אורות ישראל ז.ו עמ' קסג)
כשם שאין השכינה שורה באיש יחידי, אלא על גבור ועשיר ובעל קומה ... כך אין השכינה הכללית שורה אלא בעם מלא גבורה, עושר וקוממיות. אלא שכל אלה ימצאו את ערכם רק בהעשותם בסיסים להאור הרוחני האלקי ... (הראי"ה בהקדמתו לשבת-הארץ, עמ' יג)

מטעם זה הרבה מצוות והאור שבהן מתגלות רק כשרוב ישראל בא"י, דהיינו כשמתקיים שלטון²⁰ יהודי בארצנו הקדושה. רעיון אדיר יש פה, שמקשר את המדרגה הרוחנית של המצוות עם המדרגה הפיזית של עם ישראל — המצוות התלויות הארץ אינם בתוקפן מדאורייתא עד שעם ישראל חוזר לאיתנו.

5. השפעה בדרך של קידוש השם — "הנה אלוקים". במשך ההסטוריה טענו הנוצרים, שיצאנו לגלות והלכנו נע ונד בארץ בעקבות זה שלא קבלנו את משיחם, ר"ל. אך כשהוכרזה עצמאותנו בתש"ח, וכששחררנו את ירושלים עיה"ק בתשכ"ז, כבר לא נשאר להם פתחון פה. כל זמן שהיינו מושפלים בגלות, "היתה לי דמעותי לחם יומם ולילה באמור אלי כל היום: "איה אלקיך?" (תהלים מב,ד); "למה יאמרו הגוים: "איה אלקיהם?" יודע בגוים לעינינו נקמת דם עבדיך השפוך" (תהלים עט,ו). כשגויים שואלים "איה אלקיכם?" — ברור שיש פה חלול ה'. לעומת זה, כשמדינת ישראל חזקה יכולה, בע"ה, לנקום נקמת דם יהודי השפוך, הרי התשובה: "אמרי לערי יהודה הנה אלקיכם!" (ישעי' מ.ט).

20. עי' בחדושי חתם-סופר על סוכה דף ל"ו, שמשמש במונח "רוב ישראל עליה" לחלופין במקום ירושת הארץ, וכבר ראינו שירושה פי' שלטון.

הסוטר לועז של ישראל, כאלו סוטר לועז של שכניה" (סנהדרין נח,ב) ומאידך: "יהללו את שם ה' כי נשגב שמו לבדו הודו על ארץ (דרך ישראל) ושמים, וירם קרן לעמו... ה וכו'" (תהלים קמח,יג-יד).

לכן מובן שתפקיד המשיח הראשון, משיח בן יוסף, הוא לגאול את העם מבחינה לאומית, "אפרים משיח צדקי שמו, ומגביה קומתו וקומת דורו ומאיר עיני ישראל ומושיע עמו, ואין כל אומה ולשון יכולה לעמוד בו" (ילקוט שמעוני ישעיה ס). יש חובה להפסיק את חילול ה' ולקדש את ה' בגאות ישראל, עם קרובו. "ואחמול על שם קדשי ... וקדשתי את שמי הגדול המחולל בגוים אשר חללתם בתוכם (פרש"י: "ומהו החילול? באמור אויביהם עליהם: עם ה' אלה ומארצו יצאו, ולא היה יכולת בידו להציל את עמו ואת ארצו") ... ולקחתי אתכם מן הגוים ... והנאתי אתכם אל אדמתכם" (יחזקאל לו) — זהו קידוש ה'. "ה' צבאות הוא ה' אלקי ישראל, וצבאות ישראל צבאות ה' הם."²¹

נטיים בדברי ה"ר יצחק אייזיק הלוי הרצוג, הרב הראשי בעת הקמת המדינה, בתשובתו ללוחמים במלחמת השחרור (שו"ת היכל-יצחק או"ח סי' לו, סע' ו):

ויש להוסיף ביאור, שמה שכותרת הרמב"ם: "וידע שעל יחוד השם הוא עושה מלחמה ...", אין כוונתו דוקא על מלחמה כנגד הגוים שגזרו להעביר את ישראל על הדת — שהרי הוא מדבר שם גם על מלחמת הרשות, שהיא כדי להרחיב גבול ישראל — אלא "שאווייתא וישראל וקודשא בריך הוא חד הוא", בדברי הוזהר הקדוש ... שכל מה שישראל דורשי יחודו, ובפרט בארץ אשר עיני ה' אלקיך בה ... יוגבר, יתקרב היום שעליו נאמר "ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד ...

שמא תאמר, הלוא לצערנו העמוק יש היום הרבה מישראל ואף בא"י שאינם שלומי אמוני ישראל — אל תאמר כך, שכבר כתב רבנו הגדול ז"ל בהל' תשובה (ו,ה) "וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותו וכו'".

ואין ספק לדעתי, שייסוד מדינת ישראל בארץ ישראל למקדש ולמקלט לעם ישראל, זה יהיה השלב של סוף הגלות, ואח"כ תבוא הגאולה. וכל המקרב את סוף הגלות מקרב את תשובתם של ישראל, ומקרב את התפשטות ייחוד ה' באמת בעולם".

21. ישראל ותחייתו, פרק ח, עמ' כד. ועי' שמואל א יז,כו "כי מי הפלישתי הערל הזה (גלית) כי חרף מערכות אלקים חיים".

הרי ניתן לסכם את חשיבות מדינת ישראל:

1. כ"מקדש" לאוירה יהודית ומרכז התורה.
2. שמבטיח חופש הדת.
3. שיפתור גם את בעיית ההתבוללות בארצות העמים.
4. כ"מקלט" לפתור בעיית האנטי-שמיות בגלות.
5. כקיום המצוה מדאורייתא של ירושת ארץ ישראל.
6. כחלק חיוני בתהליך הגאולה.
7. כמסגרת חיונית להיות אור לגויים "התפשטות ייחוד ה' בעולם".